

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ГРОМОВА АЛЬОНА ОЛЕГІВНА

УДК 347.457

**НЕДІЙСНІСТЬ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Хмельницький – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті «Одеська юридична академія», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
КРИВЕНКО Юлія Василівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент,
ТЕРЕМЕЦЬКИЙ Владислав Іванович,
Західноукраїнський національний університет,
професор кафедри цивільного права і процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
ЧОРНА Жанна Леонтіївна,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
доцент кафедри цивільного права та процесу.

Захист відбудеться «13» травня 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.895.02 у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8, конференц-зал (ауд. 907).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38.

Автореферат розісланий «13» квітня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олена ЧЕРНЯК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах ринкової економіки правове регулювання зобов'язань, у тому числі кредитних зобов'язань, має особливу важливість, оскільки основою цивільного обороту є саме цивільно-правові договори. Банківське кредитування відіграє значну роль у забезпеченні сталого розвитку економіки будь-якої країни, оскільки воно є одним з ключових елементів ринкового механізму. З розвитком вільного цивільного обігу важливого значення набуває як теоретична розробка цього інституту, так і вирішення питань, що виникають при його практичному застосуванні.

В існуючій ринковій економіці кредит став невід'ємним атрибутом механізму господарюючих суб'єктів внаслідок необхідності залучення останніми позикових коштів за кредитними договорами з метою вдосконалення і розвитку своєї діяльності та отримання прибутку. У даний час помітним є прагнення населення до підвищення рівня життя, поліпшення його якості. Таким чином, кредитна діяльність набуває важливого соціального значення, оскільки через кредитування населення в змозі задовольнити власні життєві потреби. Кредитування передбачає чітке виконання зобов'язань, прийнятих на себе сторонами за договором. Своєчасно, точно і в строк виконані кредитні зобов'язання служать важливою умовою укладеного договору між кредитором і позичальником.

Незважаючи на традиційно велику увагу, що приділялася кредитним договорам у літературі в зв'язку зі зростаючою роллю кредиту, тема як і раніше залишається актуальною і до цього дня в силу різноманітних обставин. Одна з них – зростання значення такого договору як самостійної підстави для виникнення кредитного зобов'язання між банком і клієнтом. Зазначене обумовлено тим, що у радянський період кредитним договорам відводилося місце лише однієї з ланок у ланцюзі юридичних фактів, пов'язаних з адміністративним процесом кредитного планування. На даний час ситуація змінилася, адже банк втратив положення органу державного управління та контролю, а сам кредитний договір став єдиним правовстановлюючим фактом для зобов'язання з надання ним грошових коштів позичальнику.

Інститут недійсності зобов'язань, у тому числі кредитних, залишається, на сьогодні, недостатньо вивченим. Відсутні дослідження даної проблеми з широким залученням іноземного законодавства, судової практики та юридичної літератури, в яких нове українське законодавство щодо недійсності кредитних зобов'язань, а також правозастосовна практика піддані глибокому науковому аналізу.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється необхідністю розвитку теорії цивільного права щодо поняття, підстав та особливостей визнання кредитних зобов'язань недійсними за цивільним законодавством України, а також удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики в цій сфері.

Окремі питання недійсності кредитних зобов'язань розглянуті в роботах М. М. Агаркова, М. І. Брагінського, М. Бунге, В. В. Вітрянського,

В. П. Грибанова, З. М. Заменгофа, О. С. Іоффе, Д. І. Мейєра, К. П. Победоносцева, Г. Ф. Шершеневича, К. А. Флейшиц та ін. Серед опублікованих останнім часом досліджень окремим питанням, пов'язаним з проблематикою дисертаційного дослідження, присвячені роботи таких вчених як: М. В. Андріянова, Р. В. Алексій, І. Г. Бабич, А.Ю. Бабаскіна, Н. Ю. Голубевої, С. Д. Гринько, І. В. Давидової, О. В. Дзери, Н. М. Квіт, О. С. Кізлової, Ю.В. Кривенко, О. В. Кривенди, В. О. Кучера, В. Д. Лагутіна, С. М. Лепех, Р. А. Майданника, М. С. Муляр, Л. П. Оплачко, В. Я. Погребняка, Л. Г. Рябко, О. В. Семушиної, В. І. Теремецького, Є. О. Харитонова, Р. Б. Шишки, А. Р. Чанишевої, О. Ю. Черняк, Ж. Л. Чорної, А. Г. Яреми та ін. Проте, у сучасній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження проблем недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки, яка є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Тема дисертації затверджена (протокол № 3 від 14 грудня 2015 року) вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є спеціальне комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Для досягнення цієї мети в дисертації вирішувалися такі завдання:

∞ розглянути розвиток законодавства про недійсність зобов'язань за цивільним законодавством України;

∞ проаналізувати огляд літератури за темою дисертаційного дослідження;

∞ сформулювати поняття кредитного зобов'язання;

∞ охарактеризувати правову природу кредитного договору, з'ясувати місце кредитних зобов'язань у системі цивільно-правових зобов'язань;

∞ визначити кредитний договір як виключну підставу виникнення кредитних зобов'язань;

∞ здійснити класифікацію підстав визнання кредитних зобов'язань недійсними та надати їх поняття;

∞ охарактеризувати порядок визнання кредитних зобов'язань недійсними за цивільним законодавством України;

- ❧ розглянути правові наслідки недійсності кредитних зобов'язань;
- ❧ визначити реституцію як наслідок недійсності кредитних зобов'язань;
- ❧ розглянути особливості відшкодування шкоди при визнанні кредитного зобов'язання недійсним;

- ❧ сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Об'єктом дисертаційного дослідження є цивільні правовідносини, які виникають у зв'язку з недійсністю кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Предметом дослідження є недійсність кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складає система взаємопов'язаних загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, застосування яких забезпечує достовірність знання та вирішення поставлених цілей і завдань. Під час дослідження були використані такі методи: історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, аналітико-синтетичний, логіко-юридичний та ін. За допомогою *історико-правового методу* було розглянуто становлення та розвиток законодавства щодо недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України (*підрозділи 1.1, 1.2*). *Порівняльно-правовий метод* використано з метою з'ясування співвідношення недійсних кредитних зобов'язань із суміжними правовими категоріями (*підрозділи 2.1, 2.2*). *Системно-структурний метод* застосовувався при визначенні підстав та порядку визнання кредитних зобов'язань недійсними (*підрозділи 3.1, 3.2*). *Логіко-юридичний метод* дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства України, що закріплюють порядок та правові наслідки визнання кредитних зобов'язань недійсними, виявити недоліки цивільно-правової регламентації недійсності кредитних зобов'язань (*розділи 3, 4*). За допомогою *методу теоретико-правового моделювання* сформульовано пропозиції про вдосконалення цивільного законодавства у сфері недійсності кредитних зобов'язань (*розділи 2, 3, 4*).

Догматичний метод використовувався для наукового аналізу різних доктринальних підходів до досліджуваних понять та формування власних дефініцій. Використовуючи техніко-юридичний метод, сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України з питань недійсності кредитних зобов'язань.

Під час проведення дисертаційного дослідження використовуються також інші наукові методи у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, що також забезпечує всебічність, повноту та практичну цінність отриманих висновків і результатів, пропонованих змін до цивільного законодавства України.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Цивільний процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти України і деяких зарубіжних держав.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення місцевих, апеляційних судів, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, ухвали та постанови Верховного Суду України та Верховного Суду (2010-2020 рр.).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням недійсних кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

уперше:

1) сформульовано визначення поняття «недійсність кредитного зобов'язання», під яким слід розуміти невідповідність кредитного договору вимогам чинного законодавства та який не створює правових наслідків у силу дефектів у структурі, крім наслідків, пов'язаних із його недійсністю;

2) зроблено висновок про недоцільність включення кредитними організаціями додаткових умов до договору споживчого кредитування, зокрема, питання ефективності застосування страхування як забезпечення виконання договірних зобов'язань;

3) запропоновано доповнити перелік підстав недійсності кредитних зобов'язань, які передбачені у ст. 215 ЦК України такими підставами як: а) недотримання банком вимог щодо переддоговірної роботи з позичальником; б) невідповідність змісту договору чинному в Україні законодавству;

4) зроблено висновок про доцільність визнання електронних грошових коштів як нового виду готівки кредитних коштів у кредитних зобов'язаннях, оскільки електронні гроші є унікальним економічним і правовим феноменом, і за економічною сутністю вони є своєрідною третьою формою грошей, так як значно відрізняються як від готівкових, так і безготівкових коштів;

5) зроблено висновок про недоцільність обмеження розміру збитків реальними збитками при визнанні кредитного договору недійсним, у зв'язку з чим пропонується стягувати з винної сторони також і як реальні збитки, так і упущену вигоду, що буде відповідати принципу відшкодування збитків у повному обсязі;

б) запропоновано визнавати нікчемним договір застави з наслідками, передбаченими законодавством України, у випадку недотримання вимог щодо форми договору та його нотаріального посвідчення;

7) зроблено висновок, що плата за кредитним зобов'язанням та кредитом є поняттями тотожними. Вона позначає ціну специфічного товару (можливість використовувати кредит, який надає банк), оскільки включає плату за користування грошовими коштами (кредитом) та плату за реальну можливість їх використання. Вказано, що позичальник зобов'язаний сплатити кредитору плату за отримані грошові кошти (кредит), передані у його розпорядження, у будь-якому випадку, незалежно від фінансових результатів своєї діяльності тощо, оскільки він самостійно вирішує, яким чином використати отримані грошові кошти (кредит) і чи використовувати їх (його) загалом;

8) запропоновано доповнити ЦК України статтею 1056-2 «Дострокове погашення кредиту з ініціативи позичальника», де встановити підстави та умови для дострокового погашення кредиту з ініціативи позичальника, а також порядок нарахування відсотків;

удосконалено:

9) поняття кредитного договору вказівкою про надання грошових коштів (кредиту) у тимчасове користування позичальникові;

10) теза про доцільність застосування в якості наслідків недійсності кредитного зобов'язання двосторонньої реституції в частині виокремлення її як способу захисту цивільних прав;

11) визначення реституційного охоронного правовідношення (реституційне зобов'язання) як правового зв'язку, який виникає між сторонами щодо недійсного правочину в частині визначення його змісту;

13) визначення поняття кредитних зобов'язань як елемента системи цивільно-правових зобов'язань у частині визначення порядку передачі грошей позичальнику та самостійності цього зобов'язання;

дістало подальшого розвитку:

14) теза про те, що до вимог про повернення виконаного за недійсним правочином норми про безпідставне збагачення можуть бути застосовані тільки за наявності доказів у частині підтвердження, що отримана однією зі сторін грошова сума явно перевищує вартість переданого іншій стороні. При цьому для застосування реституції необхідно спочатку підтвердити недійсність правочину, а потім вказати на даний факт, щоб мати можливість застосовувати правові наслідки реституції.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані:

– у *науково-дослідній сфері* – висновки дисертаційного дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України. Крім того, сформульовані в дисертації висновки розширюють теоретичні уявлення про договірне регулювання надання послуг у кредитно-фінансовій сфері, і його значення в забезпеченні ефективного захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб;

– у *сфері правотворчості* – положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності, у процесі вдосконалення деяких норм цивільного законодавства України. При цьому результати проведеного дослідження можуть бути використані у діяльності суб'єктів правовідносин щодо виконання зобов'язань за договорами у кредитно-фінансовій сфері. При розробці законів і підзаконних актів у даній сфері можуть бути враховані і використані практичні положення щодо вдосконалення договірних зобов'язань та визнанні їх недійсними;

– у *навчально-методичній роботі* – матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з цивільного права при викладанні основних курсів «Цивільне право України», «Зобов'язальне право», «Договірне право».

Наукові концепції, висновки та пропозиції дисертаційної роботи використано при підготовці лекцій та навчально-методичних матеріалів у Національному університеті «Одеська юридична академія» (*Акт про реалізацію результатів наукових досліджень від 24 грудня 2020 року*).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Наукова новизна одержаних результатів дослідження отримана особисто.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні положення дисертації доповідалися на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: Матеріали круглого столу «*Нова редакція Конституції України та вдосконалення цивільного законодавства: проблеми гармонізації*» (м. Одеса, 14 вересня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*IX Прибузькі юридичні читання*» (м. Миколаїв, 29-30 листопада 2013 року); Всеукраїнській інтернет-конференції «*Цивілістичні читання присвячені пам'яті І. В. Шерешевського «Цивільний кодекс України досвід 10-років застосування»*. (м. Одеса, 6 грудня 2013 р.); Всеукраїнській інтернет-конференції «*Цивілістичні читання присвячені пам'яті І.В. Шерешевського «Принципи DCFR методологічна основа вдосконалення національного цивільного законодавства»*: мат. інтернет-конференції (Одеса, 5 грудня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Юриспруденція в теорії і на практиці: питання вдосконалення правової грамотності*» (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*Jurisprudenta – component fundamental a proceselor integrationalle si a comportamentului legal contemporan: conferinta international stintifico-practica*» (Chişinău, Republica Moldova, 3-4 noiembrie 2017); Третій Міжнародній науково-практичній конференції «*Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний виміри*» (м. Суми, 23 квітня 2020 року).

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 14 публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у закордонному періодичному виданні з юридичного напрямку, та 1 науковій статті у вітчизняному періодичному виданні з юридичного напрямку, а також у 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені її метою та завданнями. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з яких обсяг основного

тексту – 195 сторінок. Список використаних джерел складається з 291 найменувань на 28 сторінках. Додатки викладено на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, висвітлюються наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Огляд літератури за темою та вибір напрямів дослідження» складається з двох підрозділів та присвячений постановці проблеми та дослідженню стану її вивчення.

Підрозділ 1.1 «Розвиток недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України» розглядається динаміка розвитку законодавства з питань недійсності кредитних зобов'язань.

Зазначено, що нормативно-правові акти у сфері недійсності кредитних зобов'язань можна поділити на дві групи: 1) першоджерела (нормативно-правові акти, що втратили чинність, але відображають правову доктрину стосовно недійсності кредитних зобов'язань); 2) акти чинного цивільного законодавства у сфері недійсності кредитних зобов'язань.

З метою визначення розвитку кредитних зобов'язань та їх недійсності були проаналізовані найважливіші джерела римського приватного права. У процесі дослідження встановлено, що визначення кредитних зобов'язань у сучасному їх розумінні та визначення їх недійсності у Стародавньому Римі не існувало, хоча кредитна діяльність практикувалася ще у V ст. до н. е. та була врегульована, а відтак – й існувала можливість визнати їх недійсними.

Попри підвищений інтерес до даного виду зобов'язань у різні історичні періоди, у підрозділі поглиблено проаналізовано становлення законодавства щодо недійсності кредитних зобов'язань починаючи з 1917 р. до теперішнього часу, оскільки їх необхідно розглядати паралельно зі становленням та розвитком банківської системи та спеціального законодавства.

У підрозділі здійснене комплексне дослідження становлення та розвитку законодавства у сфері недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України. Визначено особливості визнання кредитних зобов'язань недійсними на різних історичних етапах розвитку правової системи України. Запропоновано загальну періодизацію розвитку правового регулювання недійсності кредитних зобов'язань у: 1) післяреволюційній Україні (1917-1922 рр.); 2) УРСР за часів Радянського Союзу (1922-1991 рр.); 3) в Україні після здобуття незалежності (з 1991 р. і по теперішній час).

Доведено, що в радянський час кредитні зобов'язання ґрунтувалися на директивних планових актах держави і питання щодо визнання їх недійсними практично не виникали. Разом з тим, як показує практика, законодавча база щодо регулювання кредитних відносин малоєфективна, оскільки допускає нерівноправне становище позичальників і кредиторів, коли повернення позики

цілком залежить від волі позичальника, а кредитор не тільки не в змозі чинити тиск на несумлінного позичальника, але і позбавлений часто можливості захистити свої інтереси в судовому порядку. Основною причиною низької ефективності чинних норм у сфері кредитних зобов'язань є неправильне розуміння законодавців сутності кредиту, і, в першу чергу, теоретичних аспектів його правової природи.

Підрозділ 1.2 «Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження» присвячений аналізу наукових праць правознавців, які спеціально або опосередковано торкаються досліджуваних питань.

Аналіз літератури за темою дисертації було проведено за наступними напрямками: 1) наукові праці, які дозволили проаналізувати розвиток недійсності кредитних зобов'язань (історичний аспект); 2) наукові праці, які визначають поняття кредиту, підстави виникнення кредитного зобов'язання та відмінність позикового зобов'язання від кредитного; 3) наукові праці, які визначають поняття недійсного правочину (недійсного зобов'язання), та цивільно-правові наслідки у разі визнання кредитного зобов'язання недійсним; 4) наукові праці, які опосередковано пов'язані з темою дослідження, а саме щодо економічної складової кредиту.

Огляд літератури дозволив дійти висновку, що попри значну увагу науковців до означеної проблеми, велика кількість питань щодо недійсності кредитних зобов'язань, усе ще залишається недослідженою. Зокрема, потребують ґрунтовного наукового дослідження питання визначення поняття недійсності кредитних зобов'язань, підстав, порядку та правових наслідків визнання кредитних зобов'язань недійсними.

Другий розділ «Кредитні зобов'язання у системі цивільно-правових зобов'язань» складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню поняття та правової природи кредитних зобов'язань у системі цивільно-правових зобов'язань, а також визначенню кредитного договору як виключної підстави виникнення кредитних зобов'язань.

У підрозділі 2.1 «Поняття та правова природа кредитних зобов'язань у системі цивільно-правових зобов'язань» звертається увага на те, що кредит у сенсі зобов'язального правовідношення, опосередковує обіг кредитних ресурсів банку, є поняттям цивільно-правовим.

Доведено, що категорія «кредит» є узагальненим поняттям, що означає всі види банківського, товарного і комерційного кредитування, може бути доречним лише в рамках економічної науки (маючи на увазі кредит в економічному сенсі). Що ж стосується категорії «кредит» в правовому сенсі, то, зважаючи на його багатоаспектний характер, він набув глобального значення, у зв'язку з чим до нього входить не лише банківський кредит, а й комерційний та споживчий кредити.

Визначено ознаки, які характеризують кредитні зобов'язання: зворотність, строковість, платність, що повністю відповідає традиційно економічним характеристикам кредиту.

Запропоновано визначення кредитного зобов'язання як відносного правовідношення, в якому, згідно з укладеним договором, кредитор

зобов'язується надати позичальнику кредит у грошовій формі в тимчасове користування на визначених у договорі умовах, а позичальник зобов'язується повернути отриманий кредит і сплатити відсотки. При цьому кредитне зобов'язання визначається як самостійний вид цивільно-правових зобов'язань.

Зроблено висновок, що найважливішими ознаками кредитних зобов'язань є те, що: 1) кредитор надає позичальникові грошові кошти (кредит) у тимчасове користування; 2) боржник зобов'язаний повернути одержане в тій же кількості та сплатити відсотки за користування одержаними грошима; 3) зобов'язання боржника щодо повернення грошових коштів (кредиту) є грошовим зобов'язанням; 4) кредитні зобов'язання носять ризиковий характер; 5) кредитні зобов'язання, що виникають на основі кредитного договору, регулюються нормами цивільного права, а безпосередньо проведення банківських операцій – фінансовим правом.

У підрозділі 2.2 «Кредитний договір як виключна підстава виникнення кредитних зобов'язань» проаналізовано сучасні підходи до проблем кредитного договору як підстави виникнення кредитних зобов'язань за законодавством України.

Аналізуючи поняття «договір» і «зобов'язання», зроблено висновок про спрямованість цивільно-правового договору саме на виникнення правовідносин у формі зобов'язання, що необхідно розглядати як загальний випадок, який можна застосувати до всіх договірних конструкцій, у тому числі і до кредитних зобов'язань.

Встановлено, що предметом кредитного договору є грошова сума (кредит) у вигляді готівкових або безготівкових грошей, яка передається позичальнику на умовах, передбачених договором.

Зазначено, що для розкриття сутності кредитного зобов'язання визначальним є зміст цього зобов'язання, який визначається як представлена сукупність зумовлених об'єктивними й суб'єктивними факторами прав і обов'язків, які виражають природу і характер кредитних правовідносин і без яких існування і виконання останнього, як самостійного й індивідуального явища для досягнення правової мети кредитного договору є неможливим.

Виокремлені ознаки, які дозволяють визначити самостійність кредитного договору як підстави виникнення кредитних зобов'язань, зокрема: 1) кредит може бути надано тільки банком або іншою кредитною організацією, для здійснення операцій яким необхідна ліцензія НБ України; 2) кредитні зобов'язання вимагають особливого посвідчення і забезпечення, що є основою для закріплення цілого ряду способів забезпечення виконання кредитних зобов'язань; 3) за кредитним договором у власному розумінні можна передавати виключно грошові кошти; 4) передача грошових коштів можлива лише у тимчасове користування; 5) кредитний договір завжди є оплатним.

Всі умови кредитного договору залежно від їх впливу на формування змісту кредитного зобов'язання запропоновано класифікувати на: 1) істотні; 2) неістотні.

Запропоновано формулювання родового поняття кредитно-грошового зобов'язання як правовідношення, в якому одна особа (кредитор) має право

вимагати від іншої особи (боржника) сплати певної або визначної грошової суми, а боржник зобов'язаний зробити платіж. У рамках родового поняття виділяються окремі види грошових зобов'язань (*зокрема, передбачають сплату боргу і збитків*), особливості яких вимагають спеціальної юридичної регламентації.

Встановлено, що кредитні зобов'язання виникають з юридичних фактів укладання кредитних договорів, які є виключною підставою їх виникнення.

Третій розділ «Підстави та порядок визнання кредитних зобов'язань недійсними за цивільним законодавством України» складається з двох підрозділів, де здійснено аналіз поняття та підстав визнання кредитних зобов'язань недійсними, а також порядку визнання кредитних зобов'язань за законодавством України.

У **підрозділі 3.1 «Підстави визнання кредитних зобов'язань недійсними»** акцентовано увагу на тому, що серед справ, пов'язаних з недійсністю, можна виділити декілька основних предметів суперечок: 1) про стягнення заборгованості по кредитних договорах, про розірвання і зміну кредитних договорів; 2) про визнання недійсними кредитних договорів; 3) про забезпечення виконання зобов'язань за кредитними договорами (поруки, іпотеки, застави, притримання)).

Зазначено, що підставами недійсності кредитного зобов'язання є будь-які обставини, що перешкоджають виникненню і реалізації кредитного зобов'язання, і які існують на момент вчинення. Підстави недійсності кредитного зобов'язання можуть складатися як з однієї обставини, так і сукупності кількох обставин – складу недійсного зобов'язання.

Доведено, що досягнення згоди сторонами щодо всіх умов, названих законом істотними, дотримання встановленої законом форми, що має правовстановлююче значення, є умовами дійсності кредитного договору, а не підставами для визнання його укладеним.

Проаналізовано та визначено підстави для визнання кредитного зобов'язання недійсним залежно від обставин та виду недійсності, а також визначені особливості нікчемних та оспорюваних кредитних зобов'язань. Визначено, що підстави нікчемності кредитних зобов'язань поділяють на: 1) загальні; 2) спеціальні.

Встановлено, що ЦК України передбачає обов'язковість оформлення кредитних договорів у письмовій формі під загрозою їх недійсності, проте по-різному визначаються наслідки недотримання цієї вимоги. Адже в одних випадках недотримання письмової форми правочину тягне його нікчемність (ст. 1054 ЦК України), а в інших - закон лише вказує на недійсність правочинів без уточнення, про який саме вид недійсності йде мова, що на практиці призводить до помилок, у зв'язку з чим дане положення підлягає уточненню шляхом внесення відповідних змін до ЦК України.

У **підрозділі 3.2 «Порядок визнання кредитних зобов'язань недійсними»** звертається увага на те, що захист суб'єктивних цивільних прав в сфері недійсності кредитних зобов'язань здійснюється в передбаченому

законом порядку, тобто за допомогою застосування належної форми, засобів та способів захисту.

Доведено, що незалежно від підстави щодо визнання правочину недійсним передбачається лише один порядок – судовий. Залежно від того, які умови правочину були порушені, юридична доля правочину може бути вирішена різними шляхами. Якщо істотні умови правочину суперечать положенням нормативно-правових актів, такий правочин визнається в цілому недійсним. У разі недійсності окремої частини правочину, яка не належить до істотних і не має наслідком недійсності інших його частин або правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини, він визнається дійсним. При визнанні правочину недійсним, визначальним є значущість недійсної частини з точки зору сторін. Якщо без недійсної частини правочин втрачає інтерес для сторін (або сторони), то він повинен визнаватися недійсним у цілому.

Акцентовано увагу на тому, що суб'єктивне право особи на судовий захист у сфері недійсності кредитних зобов'язань є одним із структурних елементів інституту судового захисту, яке розглядається як правило у двох основних аспектах: 1) права на звернення до судових органів (процесуальний аспект права на судовий захист); 2) права на відновлення порушених прав і відшкодування шкоди (матеріальний аспект права на судовий захист). Це право знаходиться на стику матеріального і процесуального права, відображає єдність його матеріально-правового змісту і процесуальної форми.

Запропоновано визначення поняття «захист прав кредитора за кредитними зобов'язаннями», під яким слід розуміти комплекс заходів, передбачених законом, які може застосувати кредитор у кредитних зобов'язаннях (самостійно або за допомогою державних органів) у разі порушення, оспорювання чи загрози порушення його прав боржником з метою їх відновлення, визнання, запобігання настанню правопорушення, компенсації понесених втрат.

Четвертий розділ «Правові наслідки недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України» складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню поняття реституції як наслідку недійсності кредитних зобов'язань за законодавством України, а також особливостям відшкодування збитків при визнанні кредитних зобов'язань недійсними.

У підрозділі 4.1 «Реституція як наслідок недійсності кредитних зобов'язань» проаналізовано сучасні підходи до проблем реституції та визначення її правової природи та особливостей застосування за законодавством України.

Зазначено, що загальні положення про зобов'язання застосовуються до вимог, пов'язаних із застосуванням наслідків недійсності правочинів, у тому числі кредитних. У зв'язку з чим акцентовано на тому, що при недійсності кредитного договору, за яким був виданий кредит і частково проведена сплата капітальної суми і відсотків за користування кредитом, суд повинен застосувати двосторонню реституцію, встановити розмір взаємних вимог сторін

і зарахувати раніше сплачену позивачем суму і визнати заборгованість позивача перед відповідачем на суму, що залишилася в результаті заліку.

Встановлено, що двостороння реституція (відновлення становища, яке існувало до порушення права) передбачає, що кожна зі сторін передає наступній отримане за правочином в натурі, а якщо це неможливо – у вигляді грошової компенсації.

Доведено, що двостороння реституція повинна застосовуватися не тільки у випадках, прямо передбачених у законі, а й за відсутності таких вказівок (недійсність правочину юридичної особи, що виходить за межі його правоздатності; недійсність правочину, укладеного з перевищенням повноважень; недійсність мнимох та удаваних правочинів та правочинів з порушенням необхідної законом форми). Дані наслідки настають, якщо одна або обидві сторони повністю або частково виконали кредитний правочин.

Реституційне охоронне правовідношення (реституційне зобов'язання) – правовий зв'язок, який виникає між сторонами щодо недійсного правочину, змістом якого є охоронне право на реституцію і охоронний обов'язок з відновленню майнового стану сторони в правочині шляхом повернення отриманого за правочином або відшкодування його вартості.

Зазначено, що реституція при визнанні кредитного правочину недійсним застосовується: 1) при поверненні наданого за правочином, у зв'язку з його порушенням; 2) у разі визнання правочину недійсним з різних підстав; 3) при поверненні сплаченого помилково чужого боргу або переданої помилково грошової суми.

Доведено, що до вимог про повернення виконаного за недійсним правочином норми про безпідставне збагачення можуть бути застосовані тільки при наявності доказів, які підтверджують, що отримана однією з сторін грошова сума явно перевищує вартість переданого іншій стороні. При цьому для застосування реституції необхідно спочатку підтвердити недійсність правочину, а потім уже вказати на даний факт, щоб мати можливість застосувати правові наслідки реституції.

У підрозділі 4.2 «Особливості відшкодування збитків при визнанні кредитних зобов'язань недійсними» акцентовано увагу на тому, що відшкодування збитків відноситься до групи способів захисту цивільних прав, які мають своїм конкретним призначенням не тільки охорону майнової сфери потерпілої сторони, а відповідний матеріальний вплив на правопорушника.

Встановлено, що відшкодування збитків як відповідальність настає лише тоді, коли кредитор доведе порушення свого права, наявність і розмір збитків і причинний зв'язок між порушенням і збитками. Крім того, при розгляді справи про відшкодування збитків, враховуючи суб'єктивні обставини, що стосуються самого кредитора, суд може зменшити розмір відповідальності боржника або застосувати принцип змішаної вини.

Доведено, що не можна віднести до збитків право вимоги, оскільки збитки – міра цивільно-правової відповідальності, у зв'язку з чим мають покладатися на боржника заходи майнової відповідальності, а повернення

отриманого не порушує еквівалентність відносин сторін. Тому для кредитора невідгідна конструкція збитків, розмір яких необхідно доводити.

Законом може бути обмежено право на повне відшкодування збитків у двох випадках: 1) за окремими видами зобов'язань; 2) за зобов'язаннями, пов'язаними з певним родом діяльності (обмежена відповідальність).

Зроблено висновок, що суд не може відмовити в задоволенні вимоги кредитора про відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням кредитних зобов'язань, тільки на тій підставі, що розмір збитків не може бути встановлений з достатньою впевненістю. У цьому випадку розмір відшкодування збитків визначається судом з урахуванням всіх обставин справи.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено комплексне дослідження недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України, що дозволило визначити поняття та особливості кредитного договору та кредитних зобов'язань, порядок та правові наслідки визнання кредитних зобов'язань недійсними, а також розробити науково-теоретичні пропозиції для вирішення проблемних питань у сфері недійсності кредитних зобов'язань, слід зробити такі висновки:

1. Кредитні зобов'язання – це цивільно-правові зобов'язання, пов'язані з передачею банком або іншою фінансовою установою (кредитодавцем) у тимчасове користування іншій особі (позичальникові) грошей на умовах повернення їх еквівалента у визначений термін і сплати відсотків та носить самостійний характер.

2. Недійсність кредитного зобов'язання – це не відповідність кредитного договору вимогам чинного законодавства та який не створює правових наслідків через дефекти в структурі, крім наслідків, пов'язаних із його недійсністю

3. Поняття «кредит» використовується: 1) для визначення договірних зобов'язань за кредитним договором і зобов'язань комерційного кредиту; 2) для визначення об'єкта кредитного договору, яким є сума коштів, яку банк або інша фінансова установа (кредитодавець) має надати позичальнику, а останній повернути кредитодавцеві; 3) для зазначення предмета зобов'язання комерційного кредиту.

Юридичного визначення поняття «кредит», яке адекватно відображає його правову природу, до теперішнього часу не існує. У спеціальній літературі представлено різноманітні дефініції цього поняття, які за змістом, рівнем узагальнення, актуалізацією тих чи інших характерних його ознак можна згрупувати таким чином: 1) грошова позика; 2) позичковий капітал банку, грошові засоби або майно, що надається кредитором позичальнику на умовах, встановлених договором; 3) залучені кошти, що розміщуються банком на власний ризик та на власних умовах; 4) форма руху позичкового капіталу банку або рух капіталу; 5) форма прояву економічних (кредитних) відносин; 6) надання грошей і товарів на умовах повернення та платності; 7) діяльність, спрямована на отримання в кредит, тобто в позику, грошей на умовах,

визначених чинним законодавством та договором; 8) кредит розглядається як синонім до поняття кредитного договору; 9) довіреність або акт довіри.

4. Для розкриття сутності кредитного зобов'язання визначальним є зміст цього зобов'язання, який визначається як представлена сукупність зумовлених об'єктивними і суб'єктивними факторами прав і обов'язків, які виражають природу і характер кредитних правовідносин і без яких існування і виконання останнього, як самостійного і індивідуального явища для досягнення правової мети кредитного договору є неможливим.

5. З метою удосконалення та оптимізації законодавчого регулювання кредитного договору, у результаті дослідження запропоновано внести зміни та доповнення до частини першої статті 1054 ЦК України і викласти її в такій редакції:

«1. За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець)» зобов'язується надати грошові кошти (кредит) у тимчасове користування позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та відсотки».

6. Всі умови кредитного договору в залежності від їх впливу на формування змісту кредитного зобов'язання запропоновано класифікувати на: 1) істотні (сума кредиту, строк (строки) і порядок його надання позичальнику, строк (строки) і порядок повернення отриманого кредиту, розмір і порядок сплати кредитором відсотків за користування кредитом); 2) неістотні (відсоткові ставки по кредитах і вкладах (депозитах), вартість банківських послуг і терміни їх виконання, в тому числі терміни обробки платіжних документів, майнова відповідальність сторін за порушення договору, включаючи відповідальність за порушення зобов'язань за строками здійснення платежів, а також порядок його розірвання тощо.

7. Загальними підставами нікчемності кредитних правочинів є: 1) укладення правочину з порушенням форми, коли закон спеціально передбачає такий наслідок як нікчемність; 2) укладення правочину з порушенням вимог щодо державної реєстрації; 3) вчинення правочину, що не відповідає вимогам закону або інших нормативно-правових актів; 4) вчинення правочину з метою, порушення публічного порядку; 5) вчинення фіктивних і удаваних правочинів.

Підставами оспорюваності кредитних правочинів за чинним цивільним законодавством є: 1) укладення юридичною особою правочину, якого вона не мала права вчиняти; 2) вчинення правочину неповнолітньою особою, фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності та дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними; 3) вчинення кредитного правочину під впливом помилки; 4) вчинення правочину під впливом обману, насильства, погрози, в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною, та під впливом тяжкої обставини.

8. Норми, що застосовуються кредитором за кредитними зобов'язаннями з метою відновлення або визнання порушених або оспорюваних прав, що

виникли з кредитних зобов'язань, а також з метою запобігання порушенню при наявності загрози порушення права, формують субінститут захисту прав кредитора за кредитними зобов'язаннями, що є складовим елементом інституту захисту цивільних прав.

9. Двостороння реституція або повернення сторін у початкове положення як загальний наслідок недійсності нікчемних і оспорюваних правочинів є способом захисту цивільних прав, а не санкцією за вчинене правопорушення. Даний юридичний факт тягне за собою виникнення у сторін таких прав і обов'язків, як обов'язок щодо повернення всього отриманого в натурі, а при неможливості – обов'язок із відшкодування його вартості і право вимагати виконання відповідного обов'язку.

10. Цивільне законодавство не містить спеціальних правил правового регулювання виконання реституційного зобов'язання, а також його динаміки (зміни та припинення). Воно не містить обов'язкових приписів для учасників ділового обороту щодо того, як має виконуватися з питань реституції зобов'язання, чи може воно бути припинено відступним, чи вправі сторони припинити його заліком, використовувати способи забезпечення виконання зобов'язання, передбачені чинним законодавством, а також вимагати застосування заходів відповідальності за невиконання реституційного зобов'язання.

11. Реституційні відносини (незалежно від форми їх існування) не є цивільно-правовою відповідальністю, а недійсні правочини – правопорушенням. Оспорюваний правочин може бути оскаржений тільки вузьким колом осіб, а до цього визнається дійсним і повинен виконуватися.

12. Відшкодування збитків як відповідальність настає лише тоді, коли кредитор доведе порушення свого права, наявність і розмір збитків і причинний зв'язок між порушенням і збитками. Крім того, при розгляді справи про відшкодування збитків, враховуючи суб'єктивні обставини, що стосуються самого кредитора, суд може зменшити розмір відповідальності боржника або застосувати принцип змішаної вини.

13. Незважаючи на свій універсальний характер, відновлення порушених цивільних прав за допомогою відшкодування збитків, не є таким вже поширеним, що обумовлено складністю довести наявність збитків на практиці.

14. З метою уникнення неоднозначного розуміння термінів «проценти» та «відсотки», усунення розбіжностей у судовій практиці і правовій доктрині, запропоновано внести відповідні зміни до ЦК України шляхом *заміни терміна «проценти» на єдиний термін «відсотки»*.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Громова А. О. Підстави визнання кредитного договору недійсним (нікчемним). *Науково-практичний журнал «Часопис цивілістики»*. 2014. № 16. С. 182-186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2014_16_40.

2. Громова А. О. До питання забезпечення виконання кредитного договору. Постановка наукової проблеми. *Науково-практичний журнал «Часопис цивілістики»*. 2015. № 18. С. 60-64. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_15.

3. Громова А. О. Щодо проблемних питань кредитного зобов'язань. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 575-577. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_12.

4. Громова А. О. Проблематика правового регулювання реалізації кредитних відносин у мережі Інтернет. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 247-251. URL : http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_2/39.pdf.

5. Громова А. О. Проблемні питання виконання кредитних зобов'язань в умовах пандемії Covid-2019. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 6 (vol. 1). Р. 127-131. URL : <http://vjhr-journal.sk/wp-content/uploads/2021/02/VVHR-6-1-2020.pdf>.

6. Громова А. О. Окремі питання недійсності кредитних зобов'язань. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 63-69.

7. Громова А. О. Поняття кредитного договору. *Нова редакція Конституції України та вдосконалення цивільного законодавства : проблеми гармонізації : мат. кругл. столу* (м. Одеса, 14 вересня 2013 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитоновна ; Націон. Ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 127-129.

8. Громова А. О. Види забезпечення кредитного договору. *Духовні засади сучасного право генезису : мат. Міжн. наук.-практ. конф. «ІХ Прибузькі юридичні читання»* (м. Миколаїв, 29-30 листопада 2013 року) / відп. ред. д-р юрид. наук, проф., академік С.В. Ківалов. Миколаїв: Іліон, 2013. С. 251-253.

9. Громова А. О. Підстави визнання кредитного договору недійсним (нікчемним). *Цивілістичні читання присвячені пам'яті І.В. Шерешевського «Цивільний кодекс України досвід 10- років застосування» : мат. інтернет конференції* (м. Одеса, 6 грудня 2013 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитоновна ; Націон. Ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2014. С. 83-86.

10. Громова А. О. До питання визнання кредитного договору недійсним укладеного одним із подружжя. *Цивілістичні читання присвячені пам'яті І.В. Шерешевського «Принципи DCFR методологічна основа вдосконалення національного цивільного законодавства» : мат. інтернет конференції* (м. Одеса, 5 грудня 2014 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитоновна ; Націон. Ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2014. С. 101-103.

11. Громова А. О. Щодо особливостей договору споживчого кредиту. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : мат. Міжн. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 20 травня 2016 року) : у 2 т. відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. Т. 2. С. 489-491. URI: <http://hdl.handle.net/11300/5913>.

12. Громова А. О. Щодо підстав виникнення кредитного зобов'язання. *Юриспруденція в теорії і на практиці: питання вдосконалення правової*

грамотності : *Мат. всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2017 року). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 32-34.

13. *Громова А. О.* До питання визначення специфіки кредитного зобов'язання. *Jurisprudenta – component fundamental a proceselor integrative si a comportamentului legal contemporan: conferinta internationala stintifico-practica.* (Chişinău, Republica Moldova, 3-4 noiembrie 2017). Chişinău: Tipocart Print. P. 139-141.

14. *Громова А. О.* Проблеми правового регулювання договору споживчого кредиту та шляхи їх вирішення. *Актуальні питання юриспруденції : теоретичний та практичний виміри : матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Суми, 23 квітня 2020 року). Суми, 2020. С. 108-111.

АНОТАЦІЯ

Громова А. О. Недійсність кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2021.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

У дисертації розглянуто становлення та розвиток законодавства про недійсність кредитних зобов'язань. Визначено поняття, підстави, умови та особливості визнання кредитних зобов'язань недійсними. Охарактеризовано правову природу недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України. З'ясоване співвідношення недійсності кредитних зобов'язань із суміжними правовими категоріями. Визначено порядок визнання кредитних зобов'язань недійсними. Досліджено правові наслідки недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Сформульовано поняття недійсності кредитних зобов'язань, під яким слід розуміти невідповідність кредитного договору вимогам чинного законодавства, і який не створює правових наслідків через дефекти в структурі, крім наслідків, пов'язаних з його недійсністю.

Запропоновано доповнити перелік підстав недійсності кредитних зобов'язань, які передбачені у ст. 215 ЦК України такими підставами, як: 1) недотримання банком вимог щодо переддоговірної роботи з позичальником; 2) невідповідність змісту договору чинному в Україні законодавству.

Зроблено висновок про доцільність визнання електронних грошових коштів як нового виду готівки кредитних коштів в кредитних зобов'язаннях, оскільки електронні гроші є унікальним економічним і правовим феноменом, і

за економічною сутністю вони є своєрідною третьою формою грошей, оскільки відрізняються як від готівки, так і безготівкових коштів.

Встановлено, що норми, які застосовуються кредитором за кредитними зобов'язаннями з метою відновлення або визнання порушених або оспорюваних прав, що виникли з кредитних зобов'язань, а також з метою запобігання порушенню при наявності загрози порушення права, формують субінститут захисту прав кредитора за кредитними зобов'язаннями, який є складовим елементом захисту цивільних прав.

Визначено порядок визнання кредитних зобов'язань недійсними. Досліджено правові наслідки недійсності кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України у сфері договірних зобов'язань між учасниками цивільних правовідносин щодо недійсності кредитних зобов'язань.

Ключові слова: зобов'язання, недійсні зобов'язання, недійсність зобов'язань, договір, кредитний договір, цивільно-правовий договір, кредит, визнання кредитного договору недійсним, наслідки недійсності кредитного зобов'язання

АННОТАЦІЯ

Громова А.О. Недействительность кредитных обязательств по гражданскому законодательству Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Хмельницкий университет управления и права имени Леонида Юзькова, Хмельницкий, 2021.

Диссертация является первым в отечественной науке гражданского права специальным комплексным исследованием недействительности кредитных обязательств по гражданскому законодательству Украины.

В диссертации рассмотрено становление и развитие законодательства о недействительности кредитных обязательств. Определено понятие, основания, условия и особенности признания кредитных обязательств недействительными. Дана характеристика правовой природы кредитных обязательств по гражданскому законодательству Украины. Определено соотношение недействительности кредитных обязательств со смежными правовыми категориями.

Сформулировано понятие недействительности кредитных обязательств, под которым следует понимать несоответствие кредитного договора требованиям действующего законодательства, и который не создает правовых последствий в силу дефектов в структуре, кроме последствий, связанных с его недействительностью.

Установлено, что нормы, применяемые кредитором по кредитным обязательствам с целью восстановления или признания нарушенных или оспариваемых прав, возникших из кредитных обязательств, а также с целью предупреждения нарушения при наличии угрозы нарушения права, формируют

субинститут защиты прав кредитора по кредитным обязательствам, который является составляющим элементом защиты гражданских прав.

Сформулированы предложения по усовершенствованию действующего гражданского законодательства Украины в сфере договорных обязательств между участниками гражданских правоотношений относительно недействительности кредитных обязательств.

Ключевые слова: обязательства, недействительные обязательства, недействительность обязательств, договор, кредитный договор, гражданско-правовой договор, кредит, признание кредитного договора недействительным, последствия недействительности кредитного обязательства

SUMMARY

Gromova A.O. Invalidity of credit obligations under the civil legislation of Ukraine. – Manuscript.

Thesis submitted for the scientific degree of Candidate of Sciences in Law, speciality, 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytsky, 2021.

The dissertation is the first special complex research of invalidity of credit obligations under the civil legislation of Ukraine in the domestic science of civil law.

The dissertation considers the formation and development of legislation on the invalidity of credit obligations. The concepts, grounds, conditions and features of invalidation of credit obligations are defined. The legal nature of invalidity of credit obligations under the civil legislation of Ukraine is described. The ratio of invalidity of credit obligations with related legal categories has been clarified. The procedure for declaring credit obligations is determined as invalid. The legal consequences of invalidity of credit obligations under the civil legislation of Ukraine are investigated.

The concept of invalidity of credit obligations is formulated, which should be understood as non-compliance of the loan agreement with the requirements of current legislation, and which does not create legal consequences due to defects in the structure, except for the consequences associated with its' invalidity.

It is proposed to supplement the list of grounds for invalidity of credit obligations, which are provided in Art. 215 of the Civil Code of Ukraine on such grounds as: 1) non-compliance by the bank with the requirements for pre-contractual work with the borrower; 2) inconsistency of the content of the agreement with the legislation that is in force in Ukraine.

It is concluded that the expediency of recognizing electronic money as a new type of cash loan in credit obligations, as electronic money is a unique economic and legal phenomenon, and in economic essence they are a kind of third form of money, as they differ from both cash and non-cash funds.

It is established that the rules applied by the creditor on credit obligations in order to restore or recognize the violated or disputed rights arising from credit obligations, as well as, to prevent violations in the presence of threats of

infringement, form a sub institution for the protection of the rights of the creditor on credit obligations, which is an integral part of the protection of civil rights.

The procedure for recognizing credit obligations is determined as invalid. The legal consequences of invalidity of credit obligations under the civil legislation of Ukraine are investigated.

Proposals for improving the current civil legislation of Ukraine in the field of contractual obligations between the parties to civil legal relations on the invalidity of credit obligations are formed.

Key words: obligations, invalid obligations, invalidity of obligations, agreement, credit agreement, civil law agreement, credit, invalidation of credit agreement, consequences of invalidity credit obligations

Підписано до друку _____.2021. Зам. № _
Обсяг 0,9 друк. арк. формат 60x90/16. Наклад – 100 прим.

Надруковано у ТОВ «Хмельницький ЦНТІ»
29000, м. Хмельницький, вул. Свободи, 36
Тел. : (0382) 65-50-96